

Arbeid en sociale zekerheid: start van een serie

Het *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken* besteedt veel aandacht aan thema's als arbeidsvoorwaarden, beloningsverschillen, werktijden en tijdsdruk, medezeggenschap, kwaliteit van de arbeid en scholing, ICT, telewerken en computergebruik en de arbeidsmarktpositie van vrouwen. Het thema 'arbeid en sociale zekerheid' is daarentegen de afgelopen jaren enigszins op de achtergrond gebleven in TvA. De redactie heeft daarom besloten om dit onderwerp meer aandacht te geven. Sociale zekerheid tracht bescherming te bieden voor de risico's verbonden aan arbeid, inkomen, gezondheid en gezin en past als thema dus uitstekend in de kolommen van TvA. Sterker nog: in TvA zouden juist ook heel goed de relaties tussen sociale zekerheid en thema's als de kwaliteit van de arbeid, arbeidsvoorwaarden, beloning, arbeid en zorg, scholing en opleiding, arbeidsverhoudingen en emancipatie aan de orde kunnen komen.

De Ongevallenwet kan in zowel Nederland (1901) als België (1903) worden beschouwd als het begin van de sociale zekerheid. Een eeuw na het ontstaan van de Ongevallenwet is zowel in Nederland als België een groot aantal socialezekerheidsregelingen getroffen voor de risico's verbonden aan arbeid, inkomen en gezondheid. In Nederland werd in 2001 het eeuwfeest opgeluisterd met een symposium 'Honderd jaar sociale zekerheid in Nederland'. Echter, Berghman en Nagelkerke schrijven in het symposiumboek dat de vragen die nu leven op het terrein van sociale zekerheid grotendeels dezelfde zijn als een eeuw geleden.¹ Moeten de voorzieningen publiek of privaat worden geregeld? Welke personen kunnen onder de verzekering vallen? Hoe hoog moeten de uitkeringen zijn? Hoe moet de financiering

worden geregeld? Hoe moet de wet worden uitgevoerd? Inderdaad frappante overeenkomsten tussen toen en nu.

Dat nu dezelfde vragen aan de orde zijn als een eeuw geleden, wil nog niet zeggen dat de motieven dezelfde zijn. In die eeuw zijn de maatschappij, de economische structuur, het arbeidsbestel en de voorkeuren van werkenden en niet-werkenden nogal veranderd, en daardoor ook de sociale zekerheid. Steeds minder werknemers zijn werkzaam in de landbouw en de industrie – met een zware arbeidsbelasting en een hoog ongevalleerisico – en er zijn steeds meer banen bijgekomen in de dienstensector met zijn intensieve beeldschermwerk. Vooral hierdoor zijn de werkdruk en de psychische werkbelasting hoger geworden. In Nederland is dit te merken in verzuim- en arbeidsongeschiktheidscijfers, in België in hoge werkloosheids- en vervroegde-uitredescijfers.

Het aandeel van de vrouwen in de Nederlandse en Belgische beroepsbevolking liep in honderd jaar op van ruim twintig tot ruim veertig procent. Mede hierdoor zijn er veel meer parttime banen gekomen² en zijn er in steeds meer huishoudens twee verdienende partners.³ Tweeverdieners, en dan met name de tweede verdieners, zijn geneigd eerder een beroep te doen op arbeidsongeschiktheidsuitkeringen in Nederland⁴ en op werkloosheidsuitkeringen in België.⁵ Door het toenemende aantal tweeverdieners is ook vraag ontstaan naar arbeid-zorgarrangementen binnen de sociale zekerheid.

Binnen de levenscyclus wordt betaalde arbeid steeds meer samengebond in een kortere loopbaan: men treedt later in en men treedt steeds

sneller uit.⁶ In België is de arbeidsparticipatie van ouderen – met slechts 25 procent werkenden in de leeftijdsgroep 55-plussers – bij de laagste van de OESO-landen.

Wanneer de huidige demografische trends en de trends in de arbeidsdeelname doorzetten, zal de beroepsbevolking in 2010 zijn top bereiken en daarna tot 2050 stevig gaan afnemen.⁷ En als de babyboomers niet doorwerken tot hun 65ste levensjaar maar eerder met pensioen gaan, zal de Europese beroepsbevolking zelfs al vanaf 2006 gaan afnemen. Daarom hameren regeringen alsook Europese instanties erop dat het hard nodig is dat werknemers doorwerken tot hun 65ste levensjaar en zo mogelijk zelfs nog tot iets hogere leeftijd. Dit wordt in eerste instantie noodzakelijk geacht voor de betaalbaarheid van de sociale zekerheid en de gezondheidszorg.

De vergrijzing van onze samenleving en het steeds grotere beroep dat wordt gedaan op de socialezekerheidsregelingen vragen om dringende maatregelen om de sociale zekerheid ook in de toekomst betaalbaar te houden. Wie kan meedoen, moet meedoen, schrijven minister De Geus en staatssecretaris Rutte in hun begroting voor 2004. Het Nederlandse kabinet wil daarom meer mensen aan het werk helpen die nu nog aangewezen zijn op een uitkering. De vraag wat mensen nog wel kunnen in plaats van wat zij niet meer kunnen, staat centraal bij de nieuwe arbeidsongeschiktheidsregelingen en bij de nieuwe Wet werk en bijstand. Ook wil het kabinet de arbeidsdeelname van ouderen stimuleren. In België stond tijdens de recente Werkgelegenheidsconferentie het creëren van banen centraal (zie TvA 2003-4). Momenteel is in België het terugdringen van de sociale fraude en het uittekenen van een controlebeleid voor werklozen aan de orde, gecombineerd met positieve aanbodsondersteunende maatregelen (vorming, werkervaring, arbeidsbemiddeling). Om de arbeidsparticipatie te laten stijgen en de uitkeringsafhankelijkheid terug te dringen, wordt ook de flexibilisering van de arbeidsmarkt als een noodzakelijke ontwikkeling naar voren geschoven. De huidige arbeidsmarkt en de sociale zekerheid zijn nog te veel georganiseerd vanuit de voltijdse standaardwerknemer met een vaste baan voor het leven, een vast loon en een vaste taakinhoud. De sociale zekerheid zou de sociale risi-

co's verbonden aan flexibele arbeidsvormen beter moeten beschermen, zodat mensen gestimuleerd worden om ook zulke transities te ondernemen met het oog op het verbeteren van hun arbeidsmarktkansen (het concept van *flexicurity*).⁸

Zie hier de sterke verwevenheid tussen ontwikkelingen in het arbeidsbestel en sociale zekerheid. Zowel het academische als het beleidsdebat in Nederland en België laat ook de interactie zien van arbeidsmarkt en sociale zekerheid, van zorg en sociale zekerheid, van fraude en regelovertreding en sociale zekerheid, van organisatie en controle en sociale zekerheid. Een mooi terrein voor het *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*.

In dit nummer van TvA gaan we van start met een aantal artikelen over socialezekerheidsvraagstukken. Later dit jaar en in volgende jaren zullen andere artikelen volgen. Subthema's die we binnen het overkoepelende thema arbeid en sociale zekerheid aan de orde zouden willen laten komen, zijn:

- modernisering, marktwerking en financiering van de sociale zekerheid;
- prikkels voor werkgevers en werknemers;
- levensloop en sociale zekerheid;
- sociale zekerheid voor zelfstandigen en flexibele arbeidskrachten;
- ziekteverzuim, arbeidsongeschiktheid en reïntegratie;
- maatschappelijk draagvlak en publieke opinies over sociale zekerheid;
- armoede, inkomensverdeling en sociale zekerheid;
- vergrijzing en pensioenen;
- wat kunnen we leren van de sociale zekerheid elders in Europa en in de VS?

Wij nodigen auteurs uit hun bijdragen aan TvA voor te leggen.

Noten

- 1 J. Bergman & A. Nagelkerke (2003). Een tweede eeuw sociale zekerheid. In: J. Berghman, A. Nagelkerke, K. Boos, R. Doeschot & G. Vonk (red.). *Honderd jaar sociale zekerheid in Nederland*. Delft: Eburon, 2003, p. 9-16.
- 2 Voor Nederland zie bijvoorbeeld P.G.W. Smulders, I.L.D. Houtman & D.J. Klein Hesselink

- [2001]. *Trends in arbeid 2002*, Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- 3 G. Martin & V. Kats (2003). Families and work in transition in 12 countries, 1980-2001. *Monthly Labor Review*, September, 3-31.
- 4 L. Aarts, Ph. de Jong & R. van der Veen (2002). *Met de beste bedoelingen. WAO 1975-1999: trends, onderzoek en beleid*. Den Haag: Elsevier Bedrijfsinformatie.
- 5 L. de Lathouwer & K. Bogaerts (2003), Het oneigenlijke gebruik van de werkloosheidsuitkering als zorguitkering; een evaluatie van de impact van schorsing op herintredegedrag van werkloze vrouwen in België, in: N. van den Heuvel, P. van der Hallen, T. van der Lippe & J. Schippers (red.), *Diversiteit in levenslopen; consequenties voor de arbeidsmarkt*, Den Haag: Reed Business Information, p. 171-193.
- 6 H. Deleeck (2003). *De Architectuur van de Welvaartsstaat opnieuw bekeken*, Leuven: ACCO.
- 7 CBS (2002). *Europese beroepsbevolking gaat afnemen*, Webmagazine, 30 januari 2002.
- 8 G. Schmid & K. Schömann (2004). *Managing Social Risks through Transitional Labour Markets: Towards a European Social Model* (TLM.NET Report No 2004-01). Amsterdam: SISWO/Institute for the Social Sciences.